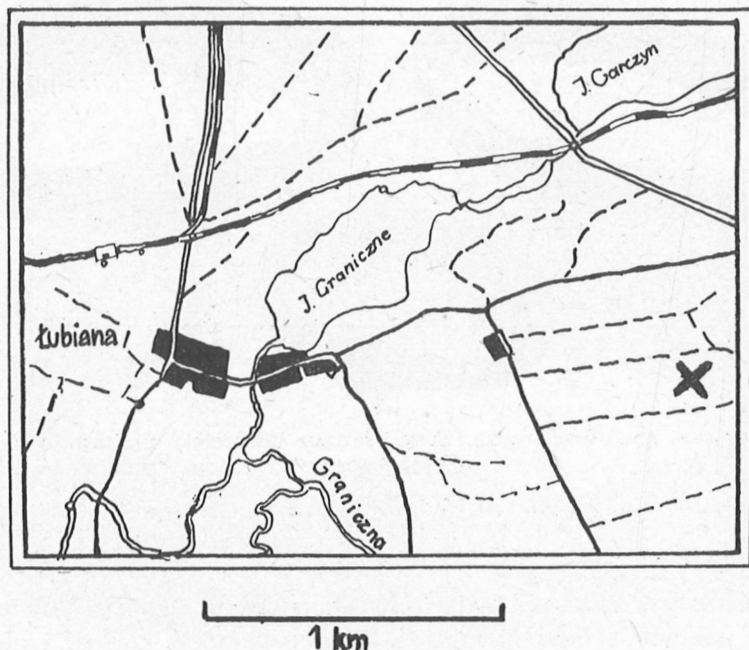

M A T E R I A Ł Y

LEON JAN ŁUKA

SKARB BRANSOLET NERKOWATYCH Z ŁUBIANY,
GM. KOŚCIERZYNA

We wrześniu 1975 r. dr med. Jerzy Wojtynowski z Gdańska ofiarował Muzeum Archeologicznemu w Gdańsku 3 brązowe bransolety, które znalazł w czasie grzybobrania w młodym lasku sosnowym położonym około 1,5 km na wschód od Łubiany, około 600 m na południowy zachód od skrzyżowania szosy Kościerzyna—Korne z drogą prowadzącą do wsi Łubiana i około 100 m od wieży triangulacyjnej (ryc. 1). W czasie badań

Ryc. 1. Łubiana, gm. Kościerzyna. Plan sytuacyjny miejsca odkrycia skarbu bransolet nerkowatych

Fig. 1. Łubiana, Kościerzyna parish. Site plan of the place where reniform bracelets were found

powierzchniowych, przeprowadzonych w ciągu kilku dni od momentu znalezienia bransolet, w których brali udział mgr Janusz Podgórski, adiunkt Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, Zofia Łobanowska, fotograf Muzeum, i ofiarodawca, stwierdzono, że miejsce, w którym znaleziono skarb, było nieco rozkopane. Na głębokości 15 cm znaleziono jeszcze fragment brązowej bransolety lub naszyjnika typu wielkowiejskiego. Mimo usilnych starań nie udało się dociec, kto i w jakich okolicznościach odkopał bransolety.

Blizsze oględziny ozdób wykazały, że ich przypadkowy odkrywca próbował przez częściowe usunięcie patyny stwierdzić, z jakiego surowca są one wykonane i po nabraniu przekonania, że bransolety nie przedstawiają większej wartości materialnej, porzucił je w lesie. Dzięki więc szczęśliwemu zbiegowi okoliczności ocalały one od zniszczenia. Dr. med. Jerzemu Wojtynowskiemu należą się słowa podziękowania za niezwykle cenny dar. Przy okazji należy zaznaczyć, że jest to dopiero czwarty skarb, jaki trafił po ostatniej wojnie do zbiorów Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Na trzy poprzednie składały się monety wczesnośredniowieczne odkryte w Luzinie, szelągi z XV w. odkopane w Lęborku (depozyt Muzeum w Lęborku) i monety XVII-wieczne z Gdańska (ryc. 2).

Ryc. 2. Łubiana, gm. Kościerzyna. Trzy brązowe bransolety nerkowate pochodzące ze skarbu

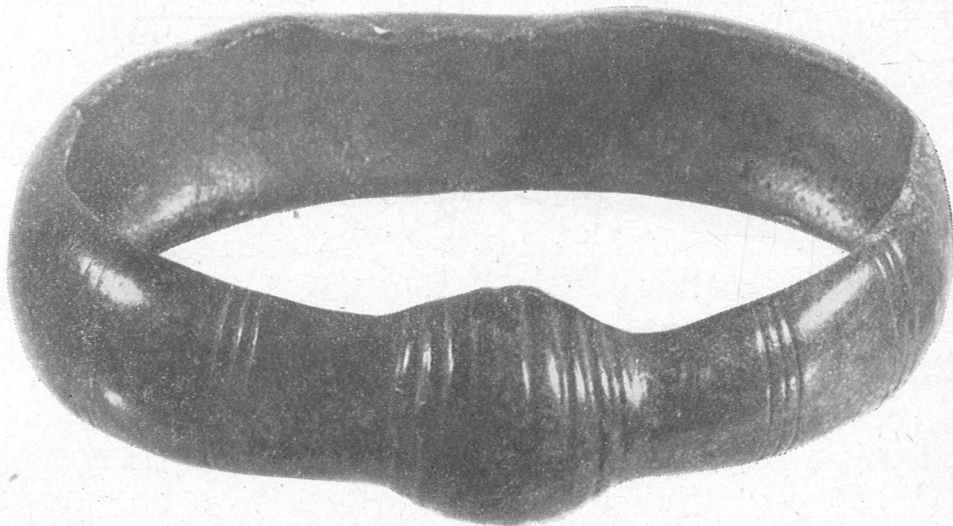
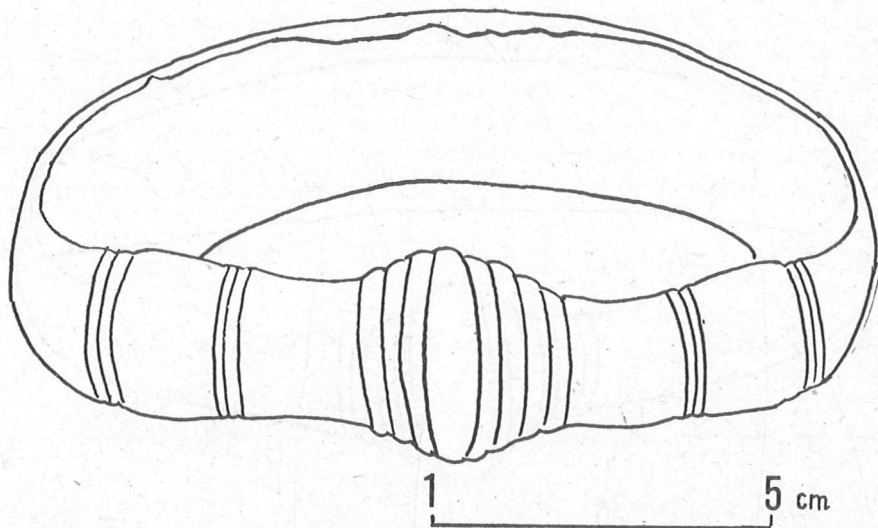
Fig. 2. Łubiana, Kościerzyna parish. Three bronze reniform bracelets from the treasure

Bransolety z Łubiany zachowały się w dobrym stanie. Powierzchnia ich była pokryta cienką, liczącą ca 1 mm, warstwą korozji i gleby. Po przeprowadzeniu przez mgr Teresę Stańczuk-Różycką, kierownika pracowni konserwatorskiej w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, niezbędnych zabiegów konserwatorskich, skarb eksponowano na stałej wystawie w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

Skarb z Łubiany zainwentaryzowano w głównej księdze inwentarzowej Muzeum Archeologicznego w Gdańsku pod nr inw. 1975: 13.

OPIS SKARBU

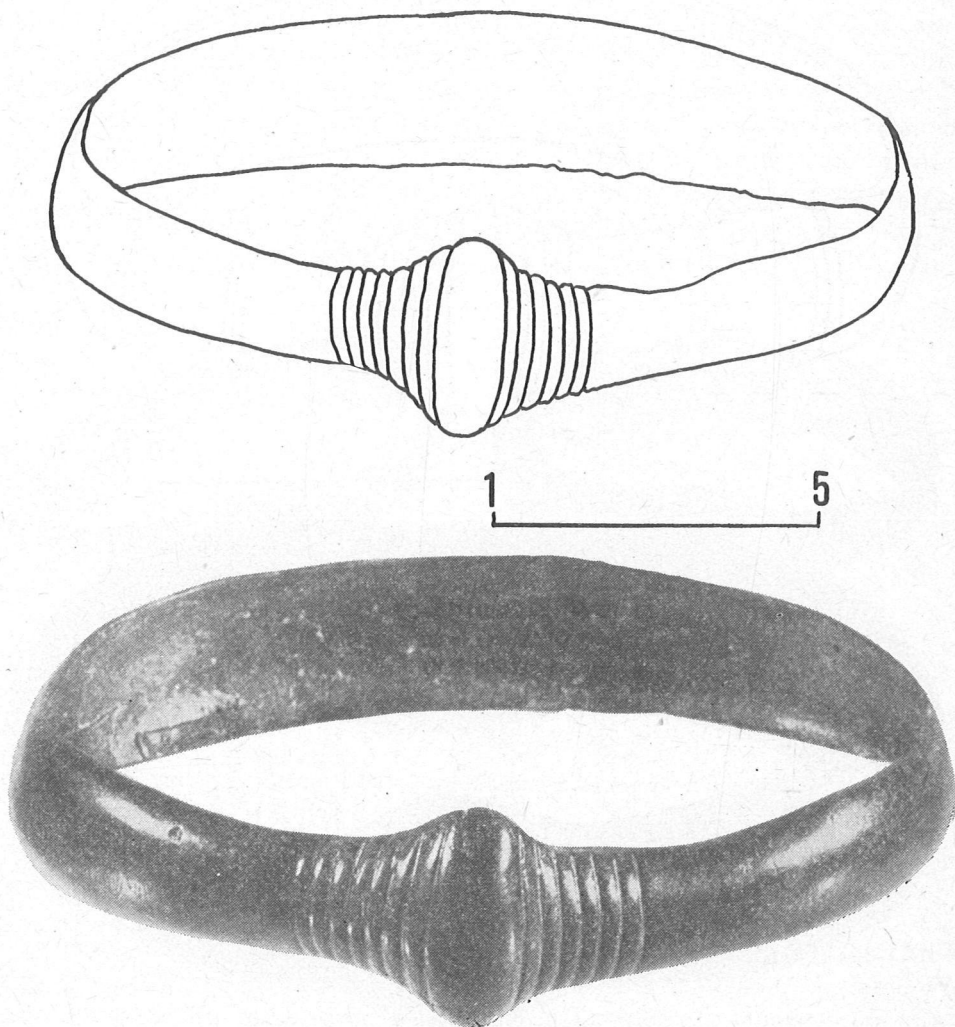
1. Bardzo dobrze zachowana, duża, dość masywna bransoleta nerkowata, wykonana ze stosunkowo grubej i szerokiej, wypukłej na zewnątrz taśmy, zdobiona na zgrubieniach bruzdami i odpowiadającymi im że-

Ryc. 3. Łubiana, gm. Kościerzyna. Bransoleta nr 1

Fig. 3. Łubiana, Kościerzyna parish. Bracelet No. 1

berkami, z których cztery środkowe są nieco zatarte (ryc. 3). Po obu stronach środkowego zgrubienia zdobią bransoletę jeszcze dwie grupy potrójnych bruzd, z których jedna, umieszczona po prawej stronie zgrubienia, jest nieco zatarta. Natomiast na zewnątrz od dwóch grup zdobiących bransoletę po lewej stronie zgrubienia widoczne są dwa krótkie, wichrowate wgłębienia (rowki). Można z tego wnosić, że odlewca nosił się pierwotnie z zamiarem ozdobienia bransolety trzecią parą potrójnych bruzd, ale po nieudanej próbie rycia ornamentu odstąpił od tego planu. Dolna krawędź ozdoby, po przeciwnej stronie zgrubienia, jest w trzech miejscach zgnieciona na skutek uderzenia tępym narzędziem. Górne

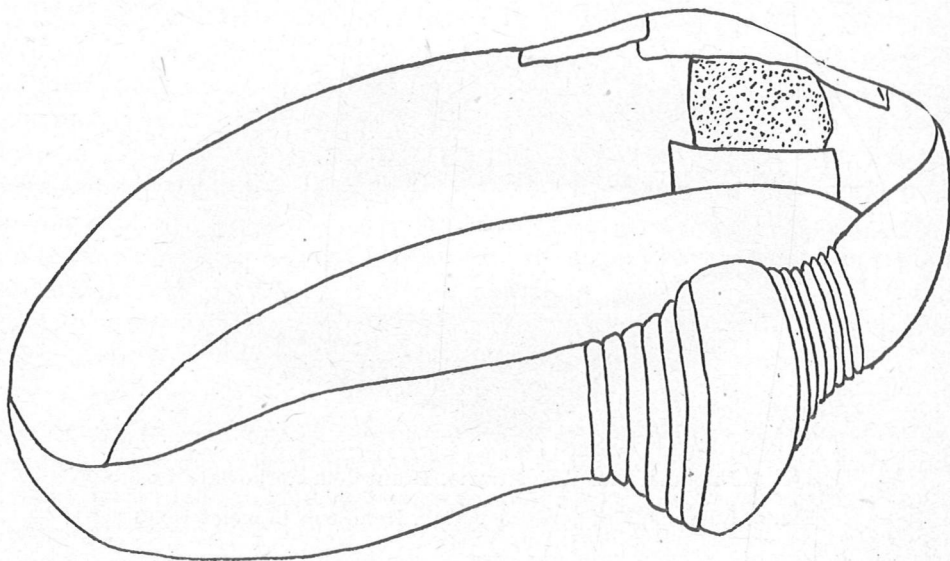

Ryc. 4. Łubiana, gm. Kościerzyna. Bransoleta nr 2

Fig. 4. Łubiana, Kościerzyna parish. Bracelet No. 2

krawędzie ozdoby, na jej dłuższej osi, wykazują wyraźne ślady silnego wytarcia. Bransoletę pokrywa piękna zielona patyna. Rozmiary: wielkość 12,08 cm, środkowe zgrubienie $3,2 \times 3,0$ cm, największa szerokość taśmy 3,0 cm, szerokość taśmy w miejscach wytarcia 2,1 i 2,6 cm.

2. Bransoleta nerkowata (ryc. 4) wykonana z cienkiej, wypukłej na zewnątrz taśmy brązowej, ze stosunkowo wąskim, owalnym zgrubieniem, umieszczonym pośrodku ozdoby, po którego bokach zdobią taśmę grupy poprzecznych bruzd (po 7 i 8 w grupie). Zgrubienie to ma na krawędzi dwa pęknięcia. Na dłuższej osi ozdoby górne krawędzie bransolety są wytarte. Po wewnętrznej stronie bransolety widoczne są ślady reperacji wykonanej w czasach starożytnych. Istniejący pierwotnie otwór został zalany brązem, który po stronie zewnętrznej ozdoby tworzy małą, ledwo widoczną wypukłość, mimo starannego jej wygładzenia. Krawędź bransolety na wysokości zalania otworu wzmocniono trzema wąskimi taśmami brązowymi przylutowanymi do wewnętrznej powierzchni bransolety (ryc. 5). Stan zachowania ozdoby dobry. Patyna zielona. Rozmiary:

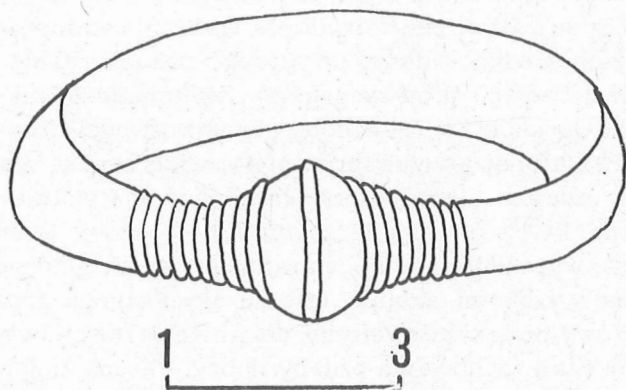
Ryc. 5. Łubiana, gm. Kościerzyna. Reperacja prahistoryczna widoczna po stronie wewnętrznej bransolety nerkowatej nr 2

Fig. 5. Łubiana, Kościerzyna parish. Pre-historic repair visible on the inside of reniform bracelet No. 2

wielkość $11,8 \times 8,1$ cm, środkowe zgrubienie $3,0 \times 1,1$ cm, największa wysokość taśmy 2,3 cm, szerokość taśmy w miejscach wytarcia 1,6 i 1,4 cm.

3. Mała bransoleta nerkowata wykonana z taśmy wypukłej na zewnątrz, ze środkowym zgrubieniem zdobionym jednym żeberkiem pośro-

ku. Po obu stronach zgrubienia zdobią bransoletę grupy żeberek i bruzd, których z lewej strony zgrubienia mieści się 11, a z prawej 10 (ryc. 6). Bransoleta jest w jednym miejscu nieznacznie uszkodzona. Stan zachowania

Ryc. 6. Łubiana, gm. Kościerzyna. Bransoleta nerkowata nr 3

Fig. 6. Łubiana, Kościerzyna parish. Reniform bracelet No. 3

wania dobry. Patyna zielona. Rozmiary: wielkość $7,7 \times 6,5$ cm, największa szerokość taśmy 1,8 cm.

4. Pogniecony fragment bransolety brązowej lub naszyjnika typu

Ryc. 7. Fragment bransolety lub naszyjnika podłużnie żłobkowego typu wielkowiejskiego

Fig. 7. Fragment of longitudinally grooved, macro-rural type bracelet or necklace

wielkowiejskiego, zdobiony po stronie zewnętrznej sześcioma żeberkami podłużnymi. Szerokość zachowanego fragmentu wynosi 1,65 cm, długość 2,1 cm (ryc. 7).

ANALIZA SKARBU

Wszystkie okazy bransolet nerkowatych z Łubiany mają po stronie wewnętrznej powierzchnię chropowatą, pokrytą małymi grudkami brązu, których nie usunięto po odlewie. Natomiast ich powierzchnia zewnętrzna jest starannie wygładzona i lśniąca. Dwie większe bransolety mają ponadto taśmy silnie zużyte na ich dłuższej osi, a jedna nosi ślady reperacji. Wszystko to przemawia za ich długim użytkowaniem, w przeciwieństwie na przykład do bransolet nerkowatych z Chwarzna, które wraz ze znalezionymi w tym samym skarbie siekierkami mają matową powierzchnię i nie były prawdopodobnie wcale używane. Dodajmy, że wspomniane siekierki mają też nie stępione ostrza¹.

Owalny kształt bransolet z Łubiany sprawiał, że ich funkcjonalność była ograniczona. Trudno było bowiem utrzymać je na jednym miejscu w czasie noszenia. Ślady silnego zużycia taśm widoczne na dwóch egzemplarzach z Łubiany (szerokość taśmy jest tu blisko 1 cm mniejsza aniżeli w pozostałych partiach) sugerują, że dla utrzymania ich na przedramieniu przymocowywano je paskiem skórzanym lub taśmą płócienną. Ta sama uwaga odnosi się do całego szeregu ciężkich ozdób produkowanych przez ludność kultury łużyckiej czy wschodniopomorskiej, wykazujących analogiczne ślady starcia. Natomiast bransolety nerkowate mające kształt kolisty, do których należy najmniejsza bransoleta z Łubiany, można było nosić bez ich przywiązywania do przedramienia.

Wyżej już wspomniano o dokonanej naprawie jednej z bransolet z Łubiany, polegającej na zalaniu metalem uszkodzonego miejsca i wzmożeniu krawędzi przylutowanymi płytkami brązowymi. W związku z tym należy stwierdzić, że na ślady napraw wykonywanych w starożytności i we wczesnym średniowieczu napotykamy stosunkowo często. Do przykładów zebranych swego czasu przez Mötefindta², A. Karpińską³, W. La Baume'a⁴ i H. Lehmana⁵ można by obecnie dodać długą listę dalszych,

¹ W. La Baume, *Zur Kenntnis der Metall-Technik in der Bronzezeit*, [w:] *50 Jahre Museum für Naturkunde und Vorgeschichte (Westpreussisches Provinzial-Museum) in Danzig*, Gdańsk 1930, s. 136, 137.

² Mötefindt, *Reparatur in vorgeschichtlicher Zeit*, „Geschichtsblätter für Technik, Industrie und Gewerbe”, 1914, nr 2.

³ A. Karpińska, *Reperacje prehistoryczne w Polsce*, „Przegląd Archeologiczny”, t. 2, 1922, s. 25—35.

⁴ W. La Baume, *Zur Kenntnis...*, s. 123 i n.

⁵ H. Lehmann, *Vorgeschichtliche Tongefäßreparaturen*, „Mannus”, Bd. 24, 1932, s. 280—282.

w tym również pochodzących z terenu Pomorza. Naprawom poddawano ceramikę, wyroby rogowe, krzemienne, kamienne, metalowe i skórzane. W razie potrzeby reperowano też budynki mieszkalne i umocnienia obronne. Jeżeli chodzi o ceramikę, to miejsca uszkodzone uszczelniano żywicą lub też po obu stronach pęknięcia wiercono otwory dla umożliwienia związania naczynia sznurem lub drutem. Przykłady reperacji ceramiki znane są od młodszej epoki kamienia do wczesnego średniowiecza. Wyroby rogowy i krzemienne naprawiano już w paleolicie, a kamienne od młodszej epoki kamienia. Wyroby skórzane ze śladami reperacji znane są z wczesnośredniowiecznego Opolu i Gdańska, a z Maierisch w Dolnej Austrii pochodzi odzież kobieca naprawiana we wczesnej epoce żelaza. Kilkakrotne naprawy podłogi wykazuje dom odkryty na grodzisku hal-sztackim na wyspie Jez. Komorowskiego w północnej Wielkopolsce, a na ślady naprawy ulic, domów, wałów i falochronu napotkano w grodzie sprzed 2500 lat w Biskupinie. W Opolu wczesnośredniowiecznym odkryto naprawioną ulicę, a na Górze Ślęży wał. Stosunkowo najwięcej przykładów starożytnych napraw dostarczają wyroby metalowe. W zależności od rodzaju uszkodzenia polegały one na owijaniu uszkodzonego miejsca taśmami lub drucikami brązowymi, oblewaniu ich brązem, nitowaniu lub lutowaniu czy wreszcie przerobieniu większego uszkodzonego przedmiotu na mniejszy, niekiedy kosztem zmiany jego funkcji.

Bransolety z Łubiany należą do stosunkowo licznej grupy ozdób tego rodzaju znanych z terenu Pomorza Wschodniego. Kartograficzne ujęcie wszystkich znanych na południowych brzegach Bałtyku od Łaby po Wisłę bransolet nerkowatych opracował E. Sprockhoff, który wyróżnił też dwie fazy ich rozwoju⁶. Do starszych, wzorowanych na złotych naszyjnikach z trąbkowatymi końcami datowanymi na IV okres epoki brązu należą bransolety nerkowate z Dolnej Saksonii, Meklemburgii i Brandenburgii oraz mniej liczne okazy znalezione u ujścia Odry i ujścia Wisły, dokąd dotarły w drodze wymiany. Z obszaru Pomorza Wschodniego znamy bransolety tej odmiany (tzw. typu nadodrzańskiego) ze skarbów odkrytych w Chwarznie, Ostrowitem, Pętkowicach i Rytlu. W ten sam sposób docierały one do Wielkopolski (Dolsk, Kaliszanki) oraz do Sambii (Zielony Gaj, raj. Primorsk).

Z form starszych rozwinęły się w V okresie epoki brązu u ujścia Wisły młodsze ich odmiany, tzw. bransolety nerkowate typu nadwiślańskiego, które różnią się od nich większą wypukłością taśmy, różnorodniejszym uformowaniem gałki umieszczonej pośrodku ozdoby oraz silnie profilowanej i z bogatszym zdobnictwem. Z okazów odkrytych na Pomorzu Wschodnim zaliczamy do tej grupy pozostałe bransolety nerkowate

⁶ E. Sprockhoff, *Jungbronzezeitliche Formenkreise an der unteren Oder und unteren Weichsel*, „Blätter f.d. Vorgeschichte”, H. 8, 1931, mapa na s. 11; tenże, *Jungbronzezeitliche Hortfunde der Südzone des nordischen Kreises* (Periode V), Mainz 1956, Bd. 1, s. 188–192, Bd. 2, s. 91–95 i mapy nr 38 i 39.

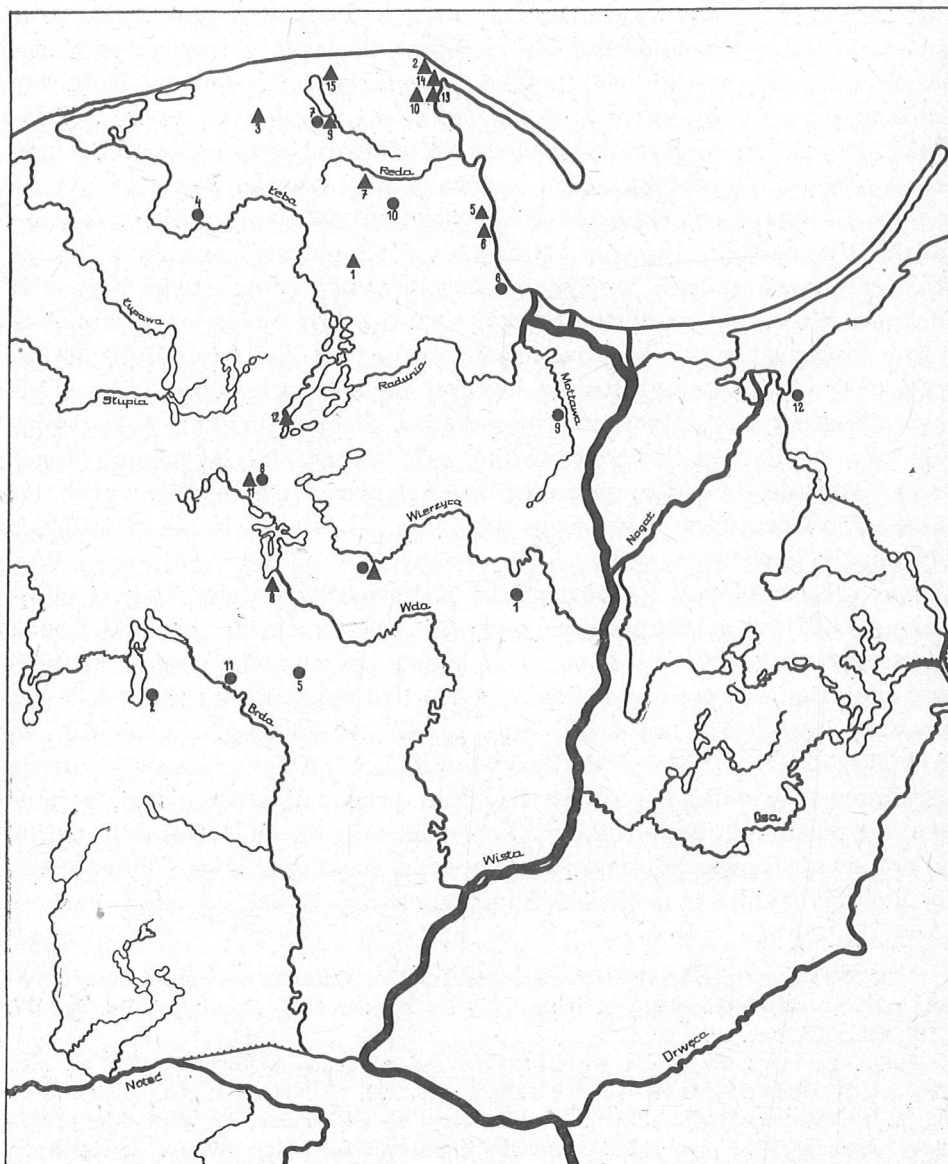
wate ze skarbów w Chwarznie, Ostrowitem, Pętkowicach i Rytlu oraz ozdoby wchodzące w skład innych skarbów odkrytych w miejscowościach: Barchnowy, Chojniczki, Czarnówko, Czersk, Gdańsk-Oliwa, Kołkovo, Łubiana, i pominięty przez Sprockhoffa okaz z Zawiszyna w woj. elbląskim⁷. Do nich należą też bransolety z Zielonego Gaju na Sambii⁸ oraz okazy odkryte w następujących skarbach na obszarze Wielkopolski: w Dolsku, Kaliszankach, Stołężynie i Uścikówcu⁹. Niektóre z nich mają tak bogatą ornamentykę (np. para bransolet z Kołkowa, bransolet z Kram-ska), że można mówić wprost o „barokowym” zdobnictwie bransolet nerkowatych typu nadwiślańskiego. Ostatni typ rozwojowy stanowią najmłodsze bransolety nerkowate, datowane już na okres Hallstatt D, z szeroką, silnie wypukłą taśmą, mającą niekiedy przeciętą gałkę środkową (Mieroszyno), zdobione ornamentem geometrycznym, pokrywającym całą ich powierzchnię (Gniewino) lub podłużnymi żeberkami (Janowice). Ostatnie dwie formy bransolet nerkowatych stanowią wyrób lokalny. Kartograficzne ich ujęcie (por. ryc. 8) wykazuje, że niektóre z nich mogły powstać w warsztatach czynnych w południowej części Wysoczyzny Kaszubskiej, na pograniczu b. powiatów kościerskiego i chojnickiego. Za taką lokalizacją pracowni odlewniczych produkujących bransolety nerkowate typu nadwiślańskiego przemawia jeszcze okoliczność znalezienia w tej części Pomorza Wschodniego skarbu zawierającego surowiec brązowy (Chojniczki) oraz to, że z tego terenu pochodzi ich największa liczba. Należy też przypomnieć, że na tym terenie upatruje się istnienia w okresie późnohalsztackim pracowni odlewniczej, zajmującej się produkcją naszyjników i szczypiec brązowych¹⁰. Natomiast druga pracownia bransolet nerkowatych typu nadwiślańskiego była prawdopodobnie czynna w okolicach Słupska, skąd pochodzi aż sześć skarbów

⁷ G. Kossinna, *Meine Reise nach West- und Ostpreussen und meine Berufung zu Generalfeldmarschall v. Hindenburg im August 1915*, „Mannus”, Bd. 9, 1917, s. 187, tabl. XX, ryc. 49.

⁸ J. Okulicz, *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 208, 209, ryc. 79 na s. 208. Odnośnie do skarbu z Zielonego Gaju (dawn. Kl. Drobna) należy dodać, że wszystkie przedmioty wchodzące w jego skład stanowią importy znad ujścia Wisły. Zawierał on m. in. 2 bransolety nerkowate i 1 bransoletę typu wielkowiejskiego.

⁹ Wszystkie okazy bransolet nerkowatych znane na obszarze Wielkopolski opublikował W. Szafranski, *Skarby brązowe z epoki wspólnoty pierwotnej (IV i V okres epoki brązowej) w Wielkopolsce*, Wrocław-Warszawa 1955, s. 161 i tabl. IV, ryc. 26 (Dolsk), s. 168 i tabl. VIII, ryc. 71 (Kaliszanki), s. 206 i tabl. XXVIII, ryc. 374 (Stołężyna) i s. 215, tabl. XXXI, ryc. 455 (Uścikowiec). Skarb z Uścikowca wcześniej opublikował L. J. Łuka, *Skarb brązowy z V okresu epoki brązowej z Uścikowca, w pow. obornickim*, *Przegląd Archeologiczny*, t. 9, 1950, s. 1, s. 52–71, gdzie m. in. mieści się opis bransolet nerkowatej i jej fotografia na s. 53.

¹⁰ L. J. Łuka, *Trzy halsztackie naszyjniki z Pomorza Gdańskiego i kwestia lokalizacji warsztatów odlewniczych kultury wschodniopomorskiej u ujścia Wisły*, [w:] *Studia Archaeologica Pomeranica*, Koszalin 1974, s. 102.

Ryc. 8. Mapa znalezisk bransolet nerkowatych z V okresu epoki brązu i bransolet typu wielkowiejskiego u ujścia Wisły

Fig. 8. Map of findings of reniform bracelets from the V period of the Bronze Age and macro-rural type bracelet from the Vistula estuary

Bransolety nerkowate typu nadwiślańskiego:

Vistula — bank type reniform bracelets:

1. Barchnowy, gm. Starogard Gdański
2. Chojniczki, gm. Chojnice
3. Chwarzno, gm. Stara Kiszewa
4. Czarnówko, gm. Nowa Wieś Lęborska
5. Czersk, gm. loco
6. Gdańsk-Oliwa

7. Kołkowo, gm. Gniewino
8. Łubiana, gm. Kościerzyna
9. Pętkowice, gm. Wejherowo
10. Ostrowite, gm. Suchy Dąb
11. Rytel, gm. loco
12. Zawiszyn, gm. Elbląg. Liter.: G. Kossinna („Mannus”, Bd. 1917, s. 87, tabl. XX, ryc. 49).

▲ Bransolety i naszyjniki brązowe podłużnie żłobkowane:
Longitudinally grooved, bronze bracelets and necklaces:

1. Będargowo, gm. Szemud
2. Chłapowo, gm. Władysławowo. Liter.: L. J. Łuka, *Kultura wschodniopomorska na Pomorzu Gdańskim*, t. I, Wrocław 1966, s. 56.
3. Choczewko, gm. Choczewo. Liter.: L.J. Łuka, o. c., s. 63, tabl. XVI, ryc. 5a, d.
4. Chwarzno, gm. Stara Kiszewa
5. Gdynia-Obłuże
6. Gdynia-Wielki Kack
7. Gościcino, gm. Wejherowo. Liter.: J. Szwed („Pomorania Antiqua”, t. 6, 1975, s. 492, tabl. II, ryc. c).
8. Górki, gm. Karsin
9. Kołkowo, gm. Gniewino
10. Łebcz, gm. Puck
11. Łubiana, gm. Kościerzyna
12. Stężyca, gm. loco
13. Swarzewo, gm. Puck
14. Wielka Wieś (dziś Władysławowo), gm. loco
15. Żarnowiec, gm. Krokowa.

U w ą g a: Przy stanowiskach nie uwzględnionych w dotychczasowych opracowaniach kartograficznych podano literaturę.

Kolejność stanowisk odpowiada numeracji na mapie.

zawierających tego rodzaju ozdoby (Budowo, Dobrzyca, Lubuczewo, Stara Dąbrowa, Sycevice i Witkowo). W związku z tym warto też podkreślić, że ostatni ze skarbow, który zawierał większą liczbę wyrobów brązowych, w tym również uszkodzonych, mieścił ponadto 2 kowadła brązowe i 4,5 kg surowca brązowego.

Odkryty w czasie badań powierzchniowych przeprowadzonych w Łubianie fragment bransolety brązowej podłużnie żłobkowanej (ryc. 7) należy do bransolet lub naszyjników typu wielkowiejskiego. Bransolety omawianej odmiany powstały w V okresie epoki brązu z bransolet drucikowatych o powrotnym zwoju, z uszkiem zdobionym karbowaniem i z końcami okręconymi naokoło siebie, po których przejęły żebrowanie, uszko i zwężające się końce. Ich dalsze ogniwo rozwojowe stanowią podobne do nich, dość wysokie naszyjniki wykonane z taśmy podłużnie żłobkowanej, u których jeden koniec ma uszko, a drugi haczyk. Niektórzy badacze są skłonni uznać je za naramienniki. Ozdoby te przetrwały do wczesnego okresu halsztackiego.

Obie odmiany wspomnianych ozdób podłużnie żłobkowanych występują zarówno w skarbach, jak i w grobach, przeważnie parami, z czego wynika, że noszone były oddzielnie na każdej ręce (Choczewko, Wielka Wieś). Znajdowanie ich w grobach przemawia też na tym, że w przeciwieństwie do bransolet nerkowatych, odkrywanych wyłącznie w skarbach, miały one mniejszą wartość materialną. Odkryto je nad brzegiem Bałtyku, od ujścia Odry do ujścia Wisły. Ponieważ większość bransolet

podłużnie żłobkowanych (Łebcz, Swarzewo, Wielka Wieś) i pochodnych od nich naszyjników typu wielkowiejskiego (Gdynia-Obłuże, Gdynia-Wielki Kack, Kołkowo, Swarzewo, Wielka Wieś, Żarnowiec) skupia się na zachodnim brzegu Zatoki Gdańskiej, od Gdyni na południu do Władysławowa na północy, należy przyjąć, że na tym terenie je produkowano. W związku z tym przypominamy, że w Swarzewie, nad brzegiem morza, odkryto olbrzymi skarb surowca brązowego, ważący 27 kg, a z Polchówka, gm. Puck, pochodzi bryłka brązu odkryta w skarbie datowanym na schyłek epoki brązu. Drugie miejsce ich produkcji mieściło się zapewne w okolicy Sławna, gdzie znane są z sześciu stanowisk (Dąbrowa, Osieki, Paproty, Pękanino, Sulech i Zielenica)¹¹. Odosobniona bransoleta typu nadwiślańskiego wchodziła w skład skarbu odkrytego w Zielonym Gaju na Sambii, a 7 egzemplarzy tych bransolet mieścił skarb z Kaliszanek w północnej Wielkopolsce.

Występowanie w Wielkopolsce bransolet nerkowatych typu nadwiślańskiego (Dolsk, Kaliszanki, Stołężyn i Uścikówiec), a także bransolet typu wielkowiejskiego (Kaliszanki) przemawia za utrzymywaniem kontaktów wymiennych przez ludność grupy kaszubskiej kultury łużyckiej z Wielkopolską¹². W skarbie z Uścikowca mieściły się również inne ozdoby pochodzenia pomorskiego, jak na przykład fragment naszyjnika kołnierzowatego z podłużnymi żeberkami. Również wyroby pomorskie wchodzące w skład dużego skarbu z Zielonego Gaju, raj. Primorsk na Sambii (m. in. bransolety nerkowate i bransolety typu wielkowiejskiego), świadczą, że kontakty kulturowe z obszarem Półwyspu Sambijskiego, nawiązane jeszcze w młodszej epoce kamienia, były utrzymywane w czasie epoki brązu. Trwać one będą również we wczesnej epoce żelaza, jak tego dowodzić mogą popielnice twarzowe i napierśniki brązowe znane na tamtym obszarze.

Z powyższych uwag o skarbie z Łubiany wynika, że należy go datować na V okres epoki brązu (800—650 p.n.e.) i że wchodzące w jego skład 3 bransolety nerkowate oraz znaleziony luźno fragment bransolety typu wielkowiejskiego są wytworem grupy kaszubskiej kultury łużyckiej. Te ostatnie były jeszcze w użyciu w okresie Hallstatt C (650—550 p.n.e.). Skarb z Łubiany pomnaża stosunkowo znaczną liczbę wschodniopomorskich znalezisk gromadnych z V okresu epoki brązu i w odróżnieniu od większości skarbów datowanych na ten czas, zawierają-

¹¹ Por. mapę bransolet typu wielkowiejskiego u południowych wybrzeży Bałtyku w pracy E. Sprockhoffa, *Jungbronzezeitliche Hortfunde...*, Bd. 2, mapa nr 25 i wykaz stanowisk na s. 64—67.

¹² Na kontakty wymienne Pomorza Wschodniego z Wielkopolską zwrócił uwagę w 1950 r. L. J. Łuka w wyżej cytowanej pracy o skarbie z Uścikowca (por. przypis 9), a w 1955 r. W. Szafrński w monografii poświęconej skarbowi brązowemu kultury łużyckiej IV—V okresu epoki brązu w Wielkopolsce (por. przypis 9). Por. też wypowiedź na ten temat w pracy J. Kostrzewskiego, *Kultura łużycka na Pomorzu*, Poznań 1958, s. 140, 141.

cych wyroby importowane, stanowi świadectwo znacznego rozwoju miejscowej produkcji odlewniczej, która obejmowała wielką liczbę narzędzi, ozdób i broni. Wytwórczość metalurgiczna będzie kontynuowana na tym obszarze we wczesnej epoce żelaza u plemion kultury wschodniopomorskiej.

Przy okazji chcielibyśmy wyjaśnić, że tak znaczne nagromadzenie w ziemi skarbow datowanych na V okres epoki brązu wcale nie musi dowodzić stanu zagrożenia zewnętrznego u ujścia Wisły, jak to nieraz sugerowano. Stały rozwój osadnictwa ludności grupy kaszubskiej kultury łużyckiej doprowadza do uformowania się w IV i V okresie epoki brązu znacznych skupisk osadniczych, których dowodem są duże cmentarzyska kurhanowe, jak na przykład zachowane po dziś dzień w Siemirowicach, gm. Cewice, liczące 122 kurhany, dalej licząca przy końcu XIX w. 100 kurhanów nekropola w Gapowie, gm. Stężycy, która wraz z zachowanymi dotąd mogiłami tego rodzaju w pobliskich Niesiołowicach i Skorzewie, prawdopodobnie pochodzących z tego samego czasu, tworzy mikroregion osadniczy ludności grupy kaszubskiej kultury łużyckiej u schyłku epoki brązu, czy wreszcie odkryte w ostatnim czasie cmentarzyska kurhanowe w Szklanej Hucie, gm. Choczewo, i Porzeczu, gm. Łęczycy. Również u progu wczesnej epoki żelaza możemy wskazać na znaczne aglomeracje osadnicze rozwijające się u nasady Półwyspu Helskiego (Wielka Wieś, Swarzewo, Chłapowo).

Przytoczone fakty dowodzą stabilności osadnictwa u schyłku epoki brązu, co ponadto potwierdza okoliczność występowania w skarbach omawianego okresu broni, głównie mieczy. Należą do nich znaleziska gromadne odkryte w Barchnowach, Dobrowie, Frydrychowcie, Górkach, Gdańsku-Oliwie, Gdańsku (okolice), Karsinie, Kopaniewie, Lipince, Łebczu, Mierzynie i Wielkiej Wsi. Charakterystyczne jest rozmieszczenie większości skarbow z bronią na zachodnim brzegu Zatoki Gdańskiej i na północnym brzegu Borów Tucholskich. Natomiast w zachodniej strefie Pomorza Wschodniego znane są tylko dwa skarby (Kopaniewo, Mierzyn), z których pierwszemu, odkrytemu w dawnym zbiorniku wodnym, przypisuje się charakter wotywny. Mówiąc o skarbach należałoby jeszcze zwrócić uwagę na fakt, że szereg znalezisk wchodzących w ich skład stanowią importy, które mogły napływać tylko w warunkach sprzyjających wymianie utrzymywanej przez mieszkańców Pomorza Wschodniego z sąsiednimi ziemiami (Wielkopolską, Pomorzem Środkowym), z ludnością kultury kurhanów zachodniobałtyjskich oraz krajami Europy Północnej i Południowej. Z dotychczasowych wywodów wynika, że w piątym okresie epoki brązu dzięki sprzyjającym warunkom wewnętrznym i zewnętrznym ludność grupy kaszubskiej kultury łużyckiej nadwyżki uzyskane z hodowli, uprawy ziemi, a także rybołówstwa i częściowo myślistwa przeznaczała na akumulowanie dóbr w postaci wyrobów brązowych, które stanowiły własność rodową. Dobra te, zgromadzone w skarbach, ukry-

wano w ziemi, co należy uznać za rodzaj depozytu. Prawdopodobnie ten sposób zabezpieczenia cennej własności rodowej uważano za właściwszy od przechowywania jej w drewnianych domostwach, narażonych na częste pożary. Nie można więc skarbów tej ludności uważać za dowód zagrożenia zewnętrznego, jak to dotychczas przyjmowała większość badaczy.

LEON JAN ŁUKA

TREASURE OF RENIFORM BRACELETS FROM ŁUBIANA, KOŚCIERZYNA DISTRICT

Summary

In September 1975, the Archaeological Museum in Gdańsk received a gift of three bronze, reniform bracelets, found on land belonging to the village of Łubiana, Kościerzyna district, Gdańsk voivodship, from Dr. Jerzy Wojtynowski. An in situ inspection led to the discovery of a fragment of longitudinally fluted bracelets or Vistula-bank type necklaces. The reasonably-well preserved reniform bracelets and other fragments of ornamentation are dated as V period Bronze Age (800—650 B.C.). They are decorated with linear ornamentation covering the reniform thickening and proximate parts of the bracelets. The two larger bracelets show signs of heavy wear on the longitudinal axes, and one had been repaired in pre-historic times, by having the damaged place filled with metal and small bronze plates soldered into place. The cartographic siting of the reniform bracelets and the rural type bracelet or necklace indicate that they were produced in Gdańsk Pomorze (Pomerania). The reniform bracelets were produced on the boundary of the former districts of: Kościerzyna and Chojnice, and the rural-type bracelets (or necklaces) — in the western zone of Gdańsk Bay. Both kinds of ornaments were exported to northern and central Wielkopolska, where they were included in treasures dated as the V period of the Bronze Age; the reniform bracelets were also exported to the Sambia peninsula.